

УДК 821.161.2

Зотова В. Г.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Копейцева Л. П.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Пітель Т. О.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ТОПОСИ МЕЖ І СТАНІВ У РОМАНІ Р. ІВАНИЧУКА «ЧЕТВЕРТИЙ ВИМІР»

Статтю присвячено дослідженню топосів меж і станів у романі Р. Іваничука «Четвертий вимір». Автори аналізують означену тему в аспекті двох основних хронотопних напрямів у творі – у зовнішньооб'єктивному (топоси історико-культурного часопростору) і внутрішньосуб'єктивному (топосипси хологічного часопростору). Художні змісти образів меж і станів обох типів топосів розкривають складні й важливі обставини суспільно-політичного і культурного життя української інтелігенції ХІХ століття, увиразнюють проблему принципового доленосного вибору, перед яким опинялися духовні лідери народу. Питання, яких торкається Р. Іваничук у романі «Четвертий вимір», маючи очевидний національний характер, виходять за межі українського буття, є загальнолюдськими і такими, що актуалізуються в нашому сьогоденні.

Ключові слова: образ, хронотоп, історико-культурний хронотоп, психологічний хронотоп, топос, межа, стан.

Постановка проблеми. Р. Іваничук (1929–2016 рр.) був одним із тих українських письменників, хто впродовж усього творчого шляху художньо осмислював історію свого народу. У його романах відображено майже всі найважливіші етапи розвитку українства – від пізнього Середньовіччя до сучасності. Енциклопедичність історичної тематики й важливість проблем, яких торкався митець, зумовлюють значущість його прозової спадщини. Однак у великому масиві відповідних літературних студій не знаходимо спеціальних досліджень, присвячених феномену меж і станів у романістиці талановитого автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Твори Р. Іваничука ґрунтовно вивчали і зараз досліджують українські і закордонні літературознавці. Так, Н. Бічуя, В. Бурчення, Г. Городиловська, І. Денисюк, М. Жулинський, М. Ільницький, М. Ласло-Куцюк, С. Підпригора, І. Роздольська, М. Слабошпицький, В. Чумак, А.Шевченко та ін. за предмет своїх досліджень узяли життєвий шлях, творчість і її генезу, аналіз окремих творів письменника. Зокрема, М. Жулинський надав,

на нашу думку, узагальнену й дотепер актуальну інтерпретацію основних векторів «руху» прози Р. Іваничука. Учений зазначив, що в митця було «своє коло предметів» і «своя «територія» інтересів художнього пізнання», що письменник «зондував» «далеку і близьку історію українського народу через характер», «досяг значних успіхів у вияві нової якості романного мислення. Ця якість характеризується філософською активністю авторської думки, домінантним становищем авторського світосприйняття, зростанням ролі сюжетно-композиційних елементів в утвердженні моральної ідеї, духовної тези, конкретністю соціально-психологічної генези характерів» [8, с. 223].

Автори даної статті також запропонували свої розвідки щодо творчості Р. Іваничука. Так, В. Зотова і Т. Пітель проаналізували композиційні прийоми розкриття авторського задуму і топоси меж у романі «Журавлиний крик» [13], а Л. Копейцева – конструктори психологізму в романі «Вогненні стовпи» [15], тим самим наблизившись до усвідомлення необхідності подальшого дослідження поезики художніх текстів митця.

Постановка завдання. З огляду на сказане, метою статті визначено аналіз художніх топосів меж і станів у такому знаковому творі Р. Іваничука, яким є роман «Четвертий вимір» (1984 р.).

Виклад основного матеріалу. У сучасній філософії топоси і топологія розглядаються як конструкти буття, що дають можливість його просторового осягнення. А. Артеменко зазначає, що «топология відбиває унікальне в соціально-історичному розвитку», а «топос постає у вигляді ментальної структури, що відображає світ у раціональних категоріях <...>» [3, с. 84–85]. На думку науковця, «з переходом від одного топосу до іншого змінюються не просто внутрішня і зовнішня форми образу світу, а й якісна специфіка, притаманна ментальній просторово-часовій та ціннісно-орієнтаційній структурам. Оскільки різні умови існування формують різні соціальні світи, остільки породжувані різними світами практики являють собою впорядковані конфігурації топосів» [3, с. 85].

Літературознавці також акцентують увагу на тому, що поняття «топос» характеризується діалектикою змісту й тісно пов'язане із просторово-часовими характеристиками. Розвиваючи ідеї Ю. Лотмана, дослідники наголошують на таких значеннях поняття, як: статичні надчасові універсальні структури [20, с. 246]; поле розгортання загальних смислів, загальні місця, формули, образи, проблеми, сюжети, властиві окремій національній літературі [18, с. 89]; опозиційний просторовий образ зі «стійкими смисловими значеннями», що відтворює «значущі семіотичні культурно-типологічні одиниці» [5, с. 104]; просторові конструкти з бінарними опозиціями і діадними відношеннями [1, с. 36]; «географічна визначеність території» (зокрема, у статті Д. Боклаха та численних публікаціях інших українських літературознавців ідеться про художнє маркування саме урбаністичної території – *В. З., Л. К., Т. П.*), «часово-просторова сингулярність», яка не є моноконструктом, «має менші локальні характеристики, що складають його семантичне ядро» [4]; поєднання поетичного і морального аспектів у межах одного простору [17, с. 246]; те, що чітко структурує і стабілізує «сюжетно-фабульний, архітектонічний, образний рівні творів, сприяючи міфологізації дійсності, яка сприймається водночас синхронічно та діахронічно, на профанному та сакральному рівнях» [16, с. 160] тощо.

Узявши до уваги на ці визначення й узагальнивши їх, для аналізу топосів меж і станів

у романі Р. Іваничука «Журавлиний крик» ми обрали два основні хронотопні напрями, що виокремлюються у творі – зовнішньооб'єктивний (топоси історико-культурного хронотопа: часові і понадчасові, структуровані історичними й географічними межами, національні, ментальні, сакральні) і внутрішньосуб'єктивний (топоси різних рівнів психологічного хронотопа). Водночас розуміємо, що обидва напрями нерозривно взаємопов'язані, взаємопроявляються і можуть переходити один в інший.

Художні феномени меж і станів є конструктами відповідних топосів, водночас репрезентують свій всеохоплюючий характер: «Проблема меж і станів сьогодні виглядає глобальною, оскільки торкається всіх без винятку проявів буття, є предметом вивчення філософії, психології, історії, мистецтвознавства та багатьох інших наук. Глибший погляд на літературну творчість дає можливість зрозуміти, що в ній художні категорії меж і станів є основоположними, вони – невід'ємні складники архітектоники образів, часово-просторового континууму, тих сенсів, які автори прагнуть донести до читача» [11, с. 76]. Деякі аспекти проблеми художньої інтерпретації меж і станів в українській літературі ХХ – ХХІ ст. (історичні, культурні, моральні, психологічні) нами проаналізовано в окремих публікаціях [9; 10; 11; 12; 15]. У романі Р. Іваничука «Четвертий вимір» акцентуємо увагу передусім на історичному, національному, загальнолюдському, філософському змісті топосів меж і станів.

Предметом художнього зображення у творі є період української історії, пов'язаний із формуванням ліберально-демократичних ідей, розвитком українського національного руху, зв'язків з іншими слов'янськими народами, а також із боротьбою за відродження українських земель. Природно, що для інтерпретації цих подій і тенденцій Р. Іваничук обрав сюжет, де розповідається про Кирило-Мефодіївське товариство, а головними персонажами своєї оповіді зробив постаті знакових для української історії і культури особистостей: Т. Шевченка, М. Костомарова, М. Гулака. Конструктами їх хронотопів як зовнішніх, так і внутрішніх, є передусім історичні топоси об'єктивно реальних і суб'єктивно буттєвих просторів, на яких постає дуалістична / бінарна проблема вибору. Письменник зображує їхні межі рухливими й відкритими, закритими й чітко окресленими, проводить географічні й історичні кордони, психологізує окреслені художні поля.

З одного боку, ідеться про подальші вектори розвитку українства. І кирило-мефодіївці в різний спосіб прагнуть віднайти його шляхи, ризикуючи власною свободою. Незважаючи на те, що діяльність і розгром Товариства у творі подано здебільшого ретроспективно, у потоках свідомості і сугестивних спогадах М. Гулака й ін., перед читачем постають повнокровні образи жорстких історичних обставин, в яких опинилася бунтарська молодь. Спогади є своєрідними лакмусами історії, вони актуалізують пам'ять, поєднуючи нею політичні, культурні, моральні, філософські аспекти вибору.

Особливий топос в історичному хронотопі роману створено за допомогою абстрактного образу Майстра Часу і Простору («ірреального хронотопа: просторово-часової структури сну» – скористаємося тут близькими нам дефініціями С. Цікавого [21, с. 176]; від себе додамо: а ще – уяви, видіння – *В. З., Л. К., Т. П.*). Великою мірою «спілкування» М. Гулака саме з ним дає можливість читачеві заглибитися в історико-філософський, культурний і духовно-моральний контексти епохи, відчуті взаємозв'язок її окремих часопросторів: «Гулак <...> сполохався своїх власних думок <...> він колись прорікав смерть царям від рук народу, а тепер стережеться й згадувати про це, хоч життя, проте, саме, без нього, почало здійснювати його колишні ідеї, за які він і досі терпить кару» [14, с. 13].

Історично-часова розімкнутість, відкритість, незрідка фрагментарність і роздрібненість топосів зовнішнього хронотопа підтверджує різномірні причинно-наслідкові зв'язки, що оприявлюються у внутрішніх монологах і діалогах, у непрямій мові персонажів і в авторському мовленні. Топоси меж історичного плану взаємопроймаються з топосами внутрішнього світу, створюючи ґрунт для ліризації оповіді. Отже, автор відтворює художню реальність, де по-своєму конструює час і простір.

У поєднанні зовнішніх і внутрішніх хронотопів значну роль відіграє «фізика» меж різного роду просторів. Реальність зовнішніх хронотопів героїв така, що вони не можуть вільно обирати для себе простір. Він їм географічно означений приписами суду, зумовлений обставинами життя після ув'язнення. Саме через це Т. Шевченко опиняється в далекій Орській фортеці, а М. Гулак – у не менш далекій Грузії. Благословенна, красива земля змальовується автором як географічно визначена й обмежена щодо персонажа місцевість, де відбуваються основні, знову ж таки

«зовнішні» події: М. Гулак живе в різних містах Кавказу, подорожує, займається науковою, культурною, просвітницькою діяльністю. Топографія його шляху змальовується дуже детально, з усіма подробицями. Так, у романі зринають урбаністичні образи Тифліса й інших міст, захопиви пейзажі кавказьких хребтів тощо. Подумки М. Гулак лине до холодного зверхнього Петербурга, пустельного тоді Оренбурзького краю, де перебував Т. Шевченко, в омріяну Україну. Як бачимо, за допомогою різноманітних спогадів-ретроспекцій просторові межі роману розширюються. Це, своєю чергою, дає можливість Р. Іваничукові розпросторити історико-політико-географічний контекст, на тлі якого розгортаються особисті долі персонажів роману, змальовуються обставини формування руху за національні права українців.

Ще одним об'єднувальним чинником зовнішнього і внутрішнього хронотопів у романі «Четвертий вимір», знаком руйнування історичних, географічних і особистісних меж (про останні ще йтиметься нижче – *В. З., Л. К., Т. П.*) є символічні образи – часу, дороги, ріки, каменю, Майстра Часу і Простору, сну, четвертого виміру. Вони можуть набувати своєрідних синтезованих образних утворень, ланцюжків, через які увиразнюється не лише культурно-історична, художньо-біографічна, а й художньо-філософська канва твору. Так, символічним є сон з'яви Майстра Часу і Простору. Настійні й болючі пошуки четвертого виміру, в яких Гулак іде за Майстром, читаймо – за власним сумлінням, справді змушують героя з висоти мудрості ще й ще раз поглянути на свою молодість, на час існування Кирило-Мефодіївського товариства та його викриття, багато переосмислити й кінець-кінцем зрозуміти, хто і що є справедливим суддею в історії, у суспільстві і в житті людини. Тому, коли вчений бачить уже старого, слабкого, згорбленого тягарем зради і конформізму (за версією Р. Іваничука і його персонажа) минулого соратника, не ставить йому жодного запитання, які так мучили впродовж багатьох років, а тихо йде із приміщення. Пам'ять, яка і є четвертим виміром існування поруч із трьома його фізичними параметрами, усе розставила на належні місця, набула сакрального значення, не дала заснути сумлінню, стала справедливим суддею для обох героїв.

З історії і з тексту роману «Четвертий вимір» Р. Іваничука відомо, які різні долі судилися найвизначнішим учасникам Кирило-Мефодіївського товариства. Усі три постаті постійно перебувають у полі авторської уваги, письменник використовує

різні типи зображень і відводить їм різні художні простори. Як і інші образи цього автора, постаті кирило-мефодіївців «типологічно співвіднесені, кожен із них входить у кілька пар типу персонаж-антипод, персонаж-«дзеркало», персонаж-продовження, споріднені образи» [2]. Т. Шевченка, який лише згадується, але не діє в романі, змальовано як образ-еталон, мірило совісті. Із М. Костомаровим, чий образ оприявлюється на окремих сторінках, М. Гулак упродовж усього сюжету подумки веде полеміку. Останній із названих уособлює незламність, вірність ідеї, чого не судилося М. Костомарову: «<...> у час бузувірської реакції я замовк, а Гулак розпочав діяльність, ставши на боці цькованих народів <...>. Але чому така категорія як страх обминула Гулака, а мене супроводжує все життя? Чому підступність Дубельта допомогла Гулакові викувати панцир, в який він одягнувся раз і назавше, а з мене зняла останню робу, виставивши мої м'якотілість і вразливість?» [14, с. 142].

Внутрішньосуб'єктивний хронотоп образу М. Гулака (як, до речі, і хронотоп його візаві – В. З., Л. К., Т. П.) теж пов'язаний із проблемою вибору, зробленого в минулому, або того, що належить зробити в теперішньому чи майбутньому, і складається з топосів, змістом яких є відкриті, необмежені й закриті, чітко позначені історичними, культурними, моральними, ментальними, психологічними кордонами простори. Гулак-інтелектуал, учений, просвітник шукає істини, долаючи різноманітні межі, налагоджуючи зв'язки між окремими людьми і народами та їхніми культурами. Гулак-особистість закритий для тих, хто переступає межі моралі й людяності. З потоків його свідомості, пейзажів, інтер'єрів, в яких герой перебуває, перипетій, учасником яких він є, із мовлення, пересипаного лексикою різних стилів, що створює «неповторну атмосферу достовірності розповіді» [7, с. 25], постає неординарна натура; суб'єктивне ж відчуття, переживання часу й епохи, їх емоційне сприйняття цим персонажем дає можливість Р. Іваничукові створити узагальнений образ складного й суперечливого історичного періоду. У своєму художньому пошуку письменник рухається «від історії як події до розуміння детермінованості нескінченного процесу» [19].

У такий спосіб поєднуються топоси зовнішніх і внутрішніх хронотопів. Топос четвертого виміру, як і деякі інші, є дуалістичним, однаково належить обом. Як структура внутрішнього світу М. Гулака він теж визначається через багатовимірність / межі / обмеженість буття. У своєму

внутрішньому монолозі з Майстром Часу і Простору М. Гулак чує відповідь: «Я – четвертий вимір. Ти можеш назвати мене глибиною, першним, сутністю суцього і разом із тим – перспективою, вічністю. До мене треба докопуватися інтуїцією, щоб збагнути смисл свого існування. Тривимірність – це забитий дошками світ, за яким нічого нема. Ти спробував знайти з нього вихід у геометрії, а геометрія – це простір для існування, отже, і саме існування повинно бути багатовимірне, бо навіщо воно тоді, який був би в ньому сенс, якби біологічна, наприклад, тривимірність – народження – життя – смерть – не переходила в духовну категорію, щоб жити вічно в безмежжі Простору і Часу?» [14, с. 114]. Топос четвертого виміру також пов'язаний з антиноміями, що у своєму сенсі мають значення межі: смерть / безсмертя, честь / безчестя, пам'ять / забуття. Крім того, йому притаманні такі маркери, як цінність, духовність, рухливість, спрямованість у майбутнє, у вічність: «<...> може бути, що за сто літ, зовсім випадково або після тяжких шукань, оживе на моєму путівці цей самий час для іншої людини, і вона втрапить у мій слід. І тоді я перейду у вимір людської пам'яті – четвертий. / Я хочу цього – хай станеться» [14, с. 157].

Топоси станів у романі Р. Іваничука «Четвертий вимір» найбільш притаманні внутрішнім хронотопам, здебільшого змальованню внутрішнього світу М. Гулака, його шукань гармонії в природі і суспільстві. Процеси пошуку гармонії буття автор передає як топосами переконань, так і топосами оздоблення тексту (О. Геращенко, О. Якименко [6, с. 49]), використовуючи прийоми антитези, ретроспекції, психологізму, пейзажотворення, поліфонізму, імпресії й експресії. Стани чудової природи, природної рівноваги, образи гір, лісу, погідного сонячного ранку чи дня контрастують із болючими спогадами й роздумами героя, його повсякчасною занепокоєністю питаннями справедливості, духовності. З іншого боку, у спілкуванні з людьми, у роздумах над науковими, культурно-освітніми й іншими проблемами М. Гулак постає гуманістом, інтелектуалом, виваженою, гармонійною особистістю. Поліфонія настроїв, почуттів, ставлень і вчинків створює особливу мелодію внутрішнього світу М. Гулака, обмежену лише його уявленням моралі й гідності й обмежену красою природи і нескінченністю буття.

Висновки і пропозиції. Аналіз топосів меж і станів у романі Р. Іваничука «Четвертий вимір» дає можливість зробити висновок про те, що саме за їх допомогою авторові вдалося гранично

глибоко розкрити значущість проблеми морального вибору, акцентувати духовні виміри, якими завжди супроводжується життя людини. Надалі авторам статті перспективними бачаться розвідки, присвячені багатоаспектному дослідженню топосів меж і станів в інших творах письменника,

порівнянню його художньої топології з відповідними топологічними системами талановитих прозаїків, українських і закордонних, – сучасників Р. Іваничука, що сприятиме ширшому й переконливішому картографуванню проблематики прозової творчості визначеної епохи.

Список літератури:

1. Автухович Т. Толика в смене литературных эпох. Поэзия риторики: очерки теоретической и исторической поэтики. Минск: РИВШ, 2005. С. 26–84.
2. Андрусів С. Уміти розмовляти з читачем: роздуми над творами Романа Іваничука. URL: <http://md-eksperiment.org/post/20170327-umiti-rozmovlyati-z-chitachem-rozdumi-nad-tvorami-romana-ivanichuka> (дата звернення: 17.11 2018).
3. Артеменко А. Поняття «топос» та проблема соціально-філософської топології. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2011. № 9. С. 80–86.
4. Боклах Д. Дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, локусів, хронотопа міста та їх реалізація в міському тексті художнього твору. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/.../6778/6271/> (дата звернення: 12.11.2018).
5. Булгакова А. Толика в литературном процессе: пособие. Гродно: Изд-во ГрГУ им. Я. Купалы, 2008. 107 с.
6. Геращенко О., Якименко О. Топос в інтепретаціях різних лінгвокультурних парадигм. URL: <http://www.dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2942/2/Gerashenko.pdf> (дата звернення: 13.11 2018).
7. Городиловська Г. Художня проза Романа Іваничука з погляду стильової характеристики. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2015. № 15. Т. 1. С. 22–25.
8. Жулинський М. Наближення: Літературні діалоги. К.: Дніпро, 1986. 278 с.
9. Зотова В. Художні локуси меж і станів у романі Євгена Положія «По той бік Пагорба». Аксиологический диапазон художественной литературы: сборник научных статей. Витебск: ВГУ имени П. М. Машенрова, 2017. С. 100–103.
10. Зотова В. Межі зла і добра (міфологізм роману В. Дрозда «Злий Дух. Із житієм») Спадщина Скородини: до 500-річчя білоруського книгодрукування: зб. наукових праць: у 2 ч. Ч 1. Гомель: ГДУ імені Ф. Скородини, 2017. С. 89–93.
11. Зотова В., Копейцева Л. Г. Гарсія Маркес і Володимир Дрозд: художні топоси буттєвих меж. Наукові праці Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Випуск 45. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 76–79.
12. Зотова В., Ємельянова Д. Художня проєкція меж і станів у новелістичних хронотопах Г. Косинки. Українська література в загальноєвропейському контексті: збірник наукових праць. Вип. 1. Мелітополь, 2018. С. 106–111.
13. Зотова В., Пітель Т. Художні топоси історичних меж у романі Р. Іваничука «Журавлиний крик». Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць. Мелітополь, 2018. Вип. 8. С. 93–96.
14. Іваничук Р. Четвертий вимір: роман. К.: Рад. письменник, 1984. 207 с.
15. Копейцева Л. Конструенти психологізму у романі Р. Іваничука «Вогненні стовпи». Наукові записки. Вип. 148. Серія «Філологічні науки». Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. С. 113–118.
16. Мірошніченко П. Героїзація минулого в українському романтизмі і античний топос. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2008. № 2. С. 156–161.
17. Панченко А. Толика и культурная дистанция. Историческая поэтика. Итоги и перспективы изучения. М.: Наука, 1986. 335 с.
18. Прокофьева В. Категория «пространство» в художественном преломлении: локусы и топосы. Вестник ОГУ. 2005. № 11. С. 87–94.
19. Федорак Р. «Вічні» образи в інтерпретації Романа Іваничука. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73928/68-Fedorak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 17.11 2018).
20. Хализев В. Теория литературы: учебник. М.: Высшая школа, 2002. 437 с.
21. Цікавий С. Структура урбаністичного топосу в повісті В. Стуса «Так бувало уже не раз». Актуальні проблеми української літератури і фольклору. 2015. № 23. С. 172–180.

**ТОПОСЫ ГРАНИЦ И СОСТОЯНИЙ В РОМАНЕ Р. ИВАНЫЧУКА
«ЧЕТВЕРТОЕ ИЗМЕРЕНИЕ»**

Статья посвящена исследованию топосов границ и состояний в романе Р. Иванычука «Четвертое измерение». Авторы анализируют обозначенную тему в аспекте двух основных хронотопных направлений в произведении – во внешнеобъективном (топосы историко-культурного пространства и времени) и внутреннесубъективном (топосы психологического хронотопа). Художественные смыслы образов границ и состояний обоих типов топосов раскрывают сложные и важные обстоятельства общественно-политической и культурной жизни украинской интеллигенции XIX века, подчеркивают проблему принципиального, судьбоносного выбора, перед которым оказывались духовные лидеры народа. Вопросы, которых касается Р. Иванычук в романе «Четвертое измерение», имея очевидный национальный характер, выходят за пределы украинского бытия, являются общечеловеческими и такими, которые актуализируются в нашей современности.

Ключевые слова: образ, хронотоп, историко-культурный хронотоп, психологический хронотоп, топос, граница, состояние.

**TOPOSES OF THE BOUNDS AND STATES IN THE NOVEL BY R. IVANYCHUK
“THE FOURTH DIMENSION”**

The article has been devoted to the study of bounds and states in the novel by R. Ivanychuk “The Fourth Dimension”. The authors analyse this topic in the aspect of two main chronotropic directions in the work – the exterior (the toposes of historical and cultural spacetime) and the introspective (the toposes of the psychological spacetime). The artistic contents of the images of the bounds and states of both types of toposes reveal the complicated and important circumstances of the socio-political and cultural life of the Ukrainian intelligentsia of the nineteenth century. They disclose the problem of the principled fateful choice, in front of which was the spiritual leaders of the people. The questions raised by R. Ivanychuk in the novel “The Fourth Dimension”, having an obvious national character, go beyond the bounds of Ukrainian life, are universal and those that are actualized in our present.

Key words: image, chronotope, historical and cultural chronotope, psychological chronotope, topos, bound, state.